

จิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ*

Spirituality of Sick Buddhist Monks

เรวัตน์ เอกวุฒิจา พย.ม.** บำเพ็ญจิต แสงชาติ พย.ด.***

Rawat Ekwuttiwongsa MSN.** Bumpenchit Sangchart DNS.***

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2555

Volume 35 No.2 (April-June) 2012

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความหมายและความต้องการด้านจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยาตีความ ผู้ให้ข้อมูลเป็นพระภิกษุอาพาธ ที่เข้ารับการรักษาในหอผู้ป่วยสงฆ์หลวงพ่อคูณ ภูริทัตโต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 12 รูป เลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนของไดคัลแมน ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นความหมายของจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธทั้งหมด 5 แก่นสาระ ดังนี้ 1) สิ่งที่เป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) จิตที่เป็นปัญญา 3) จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต 4) จิตและดวงวิญญาณ และ 5) จิตและวิญญาณในชั้น 5 สำหรับประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณ พระภิกษุอาพาธสะท้อนความต้องการด้านจิตวิญญาณทั้งหมด 2 แก่นสาระ ดังนี้ 1) ความต้องการการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธ และ 2) ความต้องการที่พึ่งทางใจ ผลจากการศึกษานี้ได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่เกี่ยวกับความหมายและความต้องการด้านจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ อันจะเป็นแนวทางสำหรับพยาบาลในการวางแผนและจัดรูปแบบการดูแลที่สอดคล้องกับความหมายและความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ นอกจากนี้แล้วยังเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : จิตวิญญาณ พระภิกษุอาพาธ ปรากฏการณ์วิทยาตีความ จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

Abstract:

This study aimed to explain the meanings and the need of spirituality according to experiences of sick Buddhist monks. A qualitative research based on hermeneutic phenomenology was conducted. Twelve sick Buddhist monks in the Luang Pu Man Phuritatto ward, Faculty of Medicine Khon Kaen University were purposively selected for the study. Data were collected by in-depth-interviews, non-participant observation and note taking. Data analysis was conducted following the guideline of Dikelman (1992). The results reflected in the meanings of spirituality by sick Buddhist monks experiences was composed of five themes. 1) A sense of connectedness. 2) The wisdom mind. 3) The ultimate goal of life. 4) Mind and Spirit. 5) Mind and Consciousness (Vinnana) as the five aggregates (Khan5). The sick Buddhist monks reflected on two themes of spiritual need. 1) The need to comply with Buddhist ways. 2) The need of secured mind. The findings of study reveals a new body

* วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับทุนอุดหนุนและส่งเสริมการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555

** นักศึกษาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

of knowledge concerning the meanings and the need of spirituality according to experiences of sick Buddhist monks and provide foundation for nurses in planning and managing care accordance with the meaning and the need of spirituality of sick Buddhist monks. Furthermore, the finding of study can be a database for further explore for greater understanding and development of a body of knowledge regarding spiritual in sick Buddhist monks.

keywords : Spirituality , sick Buddhist monks, hermeneutic phenomenology, ultimate goal of life

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทัศนการณ์มองมนุษย์ของวิชาชีพการพยาบาล เน้นการมองบุคคลในลักษณะของความเป็นองค์รวม ประกอบด้วยมิติด้านร่างกายจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ทุกมิติมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน มีความผสมผสานกลมกลืนในแต่ละมิติ เพื่อดำรงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ หากมีสิ่งใดที่ทำให้มิติใดมิติหนึ่งเสียสมดุลไป ย่อมส่งผลกระทบต่อมิติอื่น ๆ ด้วยเสมอ^{1,2} ดังนั้นสภาวะในความหมายขององค์รวม จึงหมายถึงบุคคลที่มีการผสมผสานบูรณาการมิติด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณอย่างสมดุลนำไปสู่ดุลยภาพแห่งชีวิต³

จิตวิญญาณเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์และเป็นสภาวะที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ครอบคลุมอายุขัยของบุคคล มีอิทธิพลต่อเจตคติ ความเชื่อ และสุขภาพของบุคคล^{4,5,6} เป็นมิติที่สะท้อนความเป็นองค์รวมแห่งชีวิตมากที่สุด หากขาดมิติด้านจิตวิญญาณความ เป็นมนุษย์ก็สูญสลายไปด้วยเช่นเดียวกัน⁷ แต่อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ความหมายหรือ มโนคติของจิตวิญญาณ ยังมีความหมายหลากหลาย เข้าใจยาก ยังไม่มีคำจำกัดความที่ชัดเจนและเป็นสากล^{8,9} ทั้งนี้เนื่องจากการให้ความหมายของจิตวิญญาณขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบด้านความเชื่อ ประสบการณ์ ศาสนา และ วัฒนธรรม แต่ส่วนมากมีแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือการปฏิบัติพิธีกรรม

บุคคลทุกคนมีความต้องการด้านจิตวิญญาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดความเจ็บป่วยและได้รับการ รักษาในโรงพยาบาลความต้องการด้านจิตวิญญาณจะมากขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือเพื่อการ ต่อรองจากสิ่งทีนอกเหนือธรรมชาติ อาจเป็นอภินิหารจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้าที่นอกเหนือจากมนุษย์ธรรมดา

จะกระทำได้ พลังจากสิ่งที่มองไม่เห็นหรือความเชื่อนี้ จะช่วยให้บุคคลมีความหวัง มีกำลังใจ และสามารถปรับตัวต่อความเจ็บป่วยได้^{10,11,12,13}

พระภิกษุเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองและเยียวยาทางด้านจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาให้กับผู้ป่วย แต่เมื่อพระภิกษุอาพาธ บทบาทการ เป็นผู้นำทางศาสนา ตลอดจนบทบาทการเป็นผู้ตอบสนองและเยียวยาทางด้านจิตวิญญาณเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการดูแลจากบุคลากร ทีมสุขภาพ การเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทำให้ไม่สามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์และศาสนกิจได้ จากข้อจำกัด ที่เกิดจากความเจ็บป่วยและสถานที่ในโรงพยาบาล ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อมิติจิตวิญญาณของพระ ภิกษุอาพาธ เมื่อพระภิกษุอาพาธกลายเป็นผู้ป่วย ผู้วิจัย มีคำถามเกิดขึ้นว่าพระภิกษุรับรู้และให้ความหมายหรือ ความต้องการด้านจิตวิญญาณอย่างไร พระภิกษุอาพาธ มีความต้องการด้านจิตวิญญาณเฉกเช่นฆราวาสหรือไม่ ใครจะเป็นผู้ตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณให้ พระภิกษุ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยยังไม่ พบรายงานการศึกษาเกี่ยวกับมิติด้านจิตวิญญาณของพระ ภิกษุขณะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล การศึกษาที่ผ่านมาพบเพียงการศึกษาในกลุ่มฆราวาส ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างไปจากพระภิกษุ ดังนั้นองค์ความรู้เกี่ยวกับมิติด้านจิต วิญญาณของพระภิกษุอาพาธยังขาดหายไป และต้องการ การทำความเข้าใจในภาพรวม ประกอบกับประสบการณ์ การทำงานและดูแลพระภิกษุอาพาธมา 17 ปี พบว่า ผู้ให้การพยาบาลพระภิกษุอาพาธจะมุ่งเน้นให้การ พยาบาลมิติด้านร่างกาย เพื่อช่วยชีวิตและป้องกันภาวะแทรกซ้อนเป็นสำคัญ ขาดการประเมินความต้องการ

ด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ดังจะเห็นได้จาก ข้อมูลการสัมภาษณ์พยาบาลที่ปฏิบัติงานในหอภิบาล สงฆ์ หลวงปู่่มั่น ฐริทัตโต โรงพยาบาลศรีนครินทร์จำนวน 10 คน พบว่าทั้งหมดไม่เคยมีการประเมินหรือสอบถาม ความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ทั้งนี้ เนื่องจากคิดว่าพระภิกษุเป็นนักบวชในพุทธศาสนา น่าจะ มีความเข้าใจในมิติจิตวิญญาณเป็นอย่างดี และพยาบาล จำนวน 3 คน คิดว่าความเจ็บป่วยไม่น่าส่งผลกระทบต่อ มิติจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ โดยเชื่อว่าพระภิกษุ อาพาธจะสามารถทำใจปล่อยวางได้ จากข้อมูลดังกล่าว จึงทำให้ไม่มีการประเมินความต้องการด้านจิตวิญญาณ ของพระภิกษุอาพาธ ส่งผลให้ละเลยการพยาบาลเพื่อ ตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุ อาพาธ ซึ่งหากพระภิกษุอาพาธ มีความต้องการด้านจิต วิญญาณเช่นเดียวกับฆราวาสแต่ไม่ได้รับการพยาบาล เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อ กระบวนการฟื้นฟูจากความเจ็บป่วย ได้ เนื่องจาก ในปัจจุบันจิตวิญญาณได้รับการยอมรับว่าเป็นมิติที่มี ความสำคัญต่อภาวะสุขภาพและกระบวนการฟื้นฟู จากความเจ็บป่วยของบุคคล^{14,15} นอกจากนี้แล้วอาจส่ง ผลให้เกิดภาวะบีบคั้นทางจิตวิญญาณในพระภิกษุอาพาธ ได้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษามิติจิตวิญญาณใน พระภิกษุอาพาธ เกี่ยวกับความหมายและความต้องการ ด้านจิตวิญญาณ เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและ ความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ผลจากการศึกษาครั้งนี้ นำไปสู่การได้มาซึ่งองค์ความรู้ ใหม่และนำองค์ความรู้ที่ได้ มาใช้ในการวางแผนการดูแล และศึกษาพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับจิตวิญญาณของพระ ภิกษุอาพาธต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่ออธิบายความหมายของจิตวิญญาณ ตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ
2. เพื่ออธิบายประสบการณ์ความต้องการ ด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ

คำถามการวิจัย

1. ความหมายของจิตวิญญาณตามประสบการณ์ ของพระภิกษุอาพาธ ขณะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เป็นอย่างไร
2. ประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณ ของพระภิกษุอาพาธขณะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในพระภิกษุอาพาธ ที่อุปสมบทตั้งแต่ 5 พรรษาขึ้นไป ทั้งหมดนิกายและธรรม ยุตินิกาย ที่เข้ารับการรักษาในหอภิบาลสงฆ์ หลวงปู่่มั่น ฐริทัตโต โรงพยาบาลศรีนครินทร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปรากฏการณ์ วิทยาตีความ (hermeneutic phenomenology) ผู้ให้ข้อมูล คือ พระภิกษุอาพาธที่เข้ารับการรักษาใน หอภิบาลสงฆ์ หลวงปู่่มั่น ฐริทัตโต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจำนวน 12 รูป ผู้วิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มีนาคม พ.ศ. 2555 ถึงเดือน เมษายน พ.ศ.2555

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ผู้วิจัย ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักในการวิจัย 2) แบบบันทึกข้อมูล ส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษาที่อุปสมบท นิกายที่สังกัด ระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ประสบการณ์ ในการอบรมปฏิบัติธรรมและการวินิจฉัยโรค 3) แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก และ 4) อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวม ข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง สมุด และปากกา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมก่อนเก็บข้อมูล โดยเตรียมความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ปรัชญาแนวคิด และหลักการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา รวมถึงการเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลุ่มลึกในระเบียบวิธีการวิจัย ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต การจดบันทึกและการบันทึกเทปเสียง ภายหลังการสัมภาษณ์ผู้วิจัยทำการถอดเทปข้อความเชิงบรรยายในลักษณะคำต่อคำสัปดาห์ละครั้งต่อครั้ง พร้อมทั้งตรวจสอบข้อความที่ยังไม่ชัดเจนครบถ้วนและตั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสิ้นสุดลงเมื่อข้อมูลมีความอิ่มตัว (saturation of data)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนของ Dickelman (1992 อ้างถึงใน วิณา เทียงธรรม)¹⁶ โดยมีขั้นตอนดังนี้คือ 1) อ่านและทำความเข้าใจข้อความหรือถ้อยคำต่างๆที่ปรากฏในบทสนทนาจากการสัมภาษณ์ 2) จัดประเด็นสำคัญตั้งเป็นดัชนี จัดระบบให้รหัสข้อมูล และจำแนกเป็นหมวดหมู่ 3) ตรวจสอบข้อมูลและบ่งชี้แก่นสาระ 4) บ่งชี้องค์ประกอบของแก่นสาระ 5) ตรวจสอบและอภิปรายองค์ประกอบของแก่นสาระ 6) สร้างข้อสรุปจากดัชนี หมวดหมู่และความหมายทั้งหมด และ 7) นำเสนอข้อสรุป

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้หลักเกณฑ์ของ Lincoln และ Guba¹⁷ ซึ่งกล่าวถึงวิธีการในการพิจารณาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ 4 ประการ คือ 1) ความน่าเชื่อถือผู้วิจัยตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ทั้งด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้านทฤษฎี และโดยผู้เชี่ยวชาญคืออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และการพยาบาลมีจิตวิญญาณเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความลุ่มลึกของข้อมูล นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล (member checks) เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้เป็นข้อมูลจากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลจริง 2) ความสามารถในการถ่ายโอน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม 3) ความสามารถในการพึ่งพา ผู้วิจัยได้ใช้หลายวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลดังกล่าวเข้าด้วยกันเพื่อให้เข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ตลอดจนนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลอภิปรายร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อลดอคติจากการวิเคราะห์และตีความข้อมูล และ 4) ความสามารถในการยืนยัน โดยผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจากกรอบทฤษฎีวรรณกรรม และผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ และหลังสิ้นสุดการเก็บข้อมูลผู้วิจัยทำการถอดเทปและนำข้อมูลที่ได้อ่านบันทึกให้เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ทุกครั้งหลังการสัมภาษณ์

จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งได้รับรองตามหนังสือรับรองลำดับที่ 4.3.02:1/2555 เลขที่ HE541403 ลงวันที่ 20 มกราคม 2555 และระหว่างการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยยึดหลักจริยธรรมในการวิจัยด้านหลักความเคารพในบุคคล หลักผลประโยชน์ และหลักความยุติธรรมอย่างเคร่งครัด

ผลการศึกษา

ข้อมูลส่วนบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 12 รูป อายุต่ำสุด 26 ปี สูงสุด 73 ปี อายุเฉลี่ย 53.75 ปี และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 14.94 ($\bar{X} = 53.75$, $SD = 14.94$) พรรษาที่อุปสมบทต่ำสุด 5 พรรษา และสูงสุด 52 พรรษา พรรษา

เฉลี่ย 18 พรรษา และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 16.05 ($\bar{X}$ = 18 , SD = 16.05) สังกัดมหาวิทยาลัยจำนวน 7 รูป และธรรมยุติกนิกายจำนวน 5 รูป ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 6 รูป และนักธรรมเอกจำนวน 6 รูป ไม่เคยมีประสบการณ์ในการอบรมปฏิบัติธรรมจำนวน 5 รูป และเคยมีประสบการณ์ในการอบรมปฏิบัติธรรมจำนวน 7 รูป ในจำนวนนี้เคยมีประสบการณ์ในการเข้ารับการรักษารักษาในโรงพยาบาลเป็นครั้งแรกมากที่สุดจำนวน 6 รูป ส่วนใหญ่อาพาธด้วยโรคเมะเร็ง โรคระบบหัวใจและหลอดเลือดมากที่สุด

ความหมายของจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ

จากการศึกษาพบว่าความหมายของจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ ประกอบด้วย 5 แก่นสาระ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งที่เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ พระภิกษุอาพาธให้ความหมายของจิตวิญญาณว่าเป็นสิ่งที่เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ความหมายของจิตวิญญาณตามนัยนี้ ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ 1) ความยึดมั่นศรัทธาในศาสนา ซึ่งหมายถึงความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า 2) ความผูกพันกับบุคคลอันเป็นที่เคารพรัก ได้แก่ ครูบาอาจารย์ บิดา มารดา และ 3) ความเชื่อในพลังของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ได้แก่ พลังของเทวดา และพลังของเจ้าที่ การให้ความหมายดังกล่าวสะท้อนว่าจิตวิญญาณ คือสิ่งใด ๆ ที่พระภิกษุอาพาธให้ความยึดมั่นศรัทธาและมีความผูกพัน โดยสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติ จิตวิญญาณในความหมายนี้จึงเป็นเสมือนสิ่งเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นกำลังใจและเป็นที่พึ่งทางใจยามอาพาธ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“ใช้ธรรมะของพระพุทธเจ้า ให้มองความเจ็บป่วย ความตายเป็นเรื่องปกติ เป็นสัจธรรมที่สิ่งมีชีวิตต้องเจอ มันหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมองได้เช่นนั้น คิดได้เช่นนั้น จิตใจเราก็ไม่เศร้าหมอง ไม่วิตก

กังวลกับความเจ็บป่วยจนเกินไป” (Id07020316-21)

“โอ....ช่วยได้เยอะ มันเป็นเหมือนกำลังใจที่ยึดท่าน (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) เป็นพ่อ แม่ ครูบาอาจารย์ เห็นรูปท่านก็เกิดกำลังใจ เกิดความรู้สึกดี” (Id02011702-4)

“มี อาตมาติดชื่อคุณพ่อคุณแม่ไว้ในยามติดไว้เพื่อระลึกว่าท่านมีบุญคุณ เรายอดมาได้ ลำดับเหตุการณ์จากวัยต่าง ๆ มา ทำให้ระลึกถึง สิ่งที่เราระลึกถึงนั้นได้มาอยู่ตรงนี้ ก็เลยไม่ได้ทำชั่ว ก็เลยทำดี คุณแม่เรา เราจะตอบแทนยังงี้ ก็ทำความดีตอบแทนท่าน ก็มีส่วนช่วยได้มากเหมือนกัน” (Id10021401-05)

“อาตมาก็เชื่อเหมือนกัน เชื่อแล้วสบายใจของอย่างงี้ไม่เชื่อแล้วอย่าลบลู่ บางคนเชื่อแล้วเออ....เทวดามีจริง ไปไหนมาไหนก็บอกท่าน นั้นแหละทำให้จิตใจเราดีขึ้น เหมือนกับคล้าย ๆ ว่า เรามีคนเตือน คอยช่วย แล้วมันสบายใจก็เป็นสิ่งที่ดี” (Id12020701-9)

2. จิตที่เป็นปัญญา พระภิกษุอาพาธให้ความหมายของจิตวิญญาณว่าเป็นจิตที่เป็นปัญญา ความหมายของจิตวิญญาณตามนัยนี้ ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ 1) จิตที่นิ่งและสงบ และ 2) จิตที่เกิดปัญญา การให้ความหมายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นผลสืบเนื่องเชื่อมโยงมาจากความยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งเกิดความเชื่อ ความศรัทธา และน้อมนำเอาพุทธวิธี เป็นต้นว่า การภาวนาสมาธิ การมีสติระลึกรู้และ การทำกรรมฐาน มาปฏิบัติ จนเกิดภาวะที่จิตมีความสงบนิ่ง ท้ายที่สุดจิตที่นิ่งและสงบในระดับหนึ่ง นำไปสู่การบังเกิดผุดของปัญญา ที่จะเรียนรู้ในการแยกแยะผิดชอบชั่วดี และเลือกที่จะประกอบสร้างแต่กรรมดี ตลอดจนเกิดปัญญาในการรู้เท่าทันกิเลส ส่งผลให้ความทุกข์ในชีวิตลดน้อยถอยลง จิตวิญญาณในความหมายนี้จึงเป็นจิตที่เกิดปัญญาในการพิจารณา เลือกใช้ชีวิต ให้ห่างไกลจากความทุกข์ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“จิตวิญญาณในลักษณะของพระ ก็คือ สมมุติว่าเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงจุดที่มันน่าจะตายแล้วนะ ตรง

นี้ในส่วนของพระคิดถึงอะไร คงจะความสงบของจิตละมั้ง อาตมาคิดอย่างนั้นนะ ถ้าเกิดมันไปไม่ได้แล้ว หน้าที่ของโลกนี้เราไม่มี จบแล้วแน่ ๆ ก็คงทำจิตให้หนึ่งอย่างเดียว ถ้าเกิดจิตสะอาด สว่างสงบขึ้น จุดที่กำลังจะตายก็จะไปสู่สุคติ ” (Id05010621-25)

“ทำให้เกิดปัญหาเมื่อมีจิตวิญญาณที่ชัดเจน แน่วแน่ ว่องไวมันจะเกิดปัญหา อันที่ทำให้เรา เกิดปัญหา คือการเรียนรู้ต่าง ๆ เรียกว่าจิตวิญญาณนี้คือ คำจำกัดความของหลวงปู่” (Id06020529-31)

“เวลาเรานั่งสมาธิได้ในระดับหนึ่ง จิตเราจะนิ่ง จะได้เกิดปัญญา รู้ทางบาป ทางบุญ เมื่อถึงอีกระดับหนึ่ง จิตจะรวมเป็นหนึ่งเดียว ยิ่งรู้เข้าไปอีก ซึ่งผู้ที่ไม่เคยเจอ ไม่เคยทำ พุดไปก็อาจจะไม่รู้ ไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นต้องค่อย ๆ ฝึกค่อย ๆ ปฏิบัติ แล้วความปิติจะเกิดขึ้น คน ๆ นั้นก็จะไม่ไผ่ในทางชั่ว” (Id04010703-8)

“ถ้าเราปฏิบัติธรรมแล้วมันจะเกิดปัญญา เกิดการสำรวม เราก็สำรวมทวารทั้ง 6 มันจะเป็นโดยอัตโนมัติเลย หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจะอยู่ในกำมือเรา อยู่ในกำมือเรา หมายถึงว่า ควบคุมเขาได้ ในเมื่อเราควบคุมเขาได้แล้ว มันจะไม่ทุกข์ เพราะอะไร เพราะเราไม่ได้ปรุงแต่ง” (Id08021305-14)

3. จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต พระภิกษุอาพาธให้ความหมายของจิตวิญญาณว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ 1) การหลุดพ้น 2) การสืบทอดพระพุทธศาสนา และ 3) การทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น การให้ความหมายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายในการครองเพศบรรพชิต แม้ว่าการก้าวเข้าสู่เพศบรรพชิตของแต่ละรูปอาจมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่จุดมุ่งหมายเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นต้นว่าการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ด้วยการเข้าสู่ดินแดนแห่งพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา แม้เป้าหมายดังกล่าวอาจจะยังไม่บรรลุผลในชาตินี้ แต่ยังหวังว่าจะประสบผลสำเร็จในชาติต่อไป หากดำเนินตามรอยบาทของพระพุทธเจ้า การดำรง

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาท เพื่อให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงสืบต่อไป และการทำประโยชน์ต่อตนเองด้วยการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม แล้วนำผลจากการศึกษาไปเผยแผ่ เทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท เป็นการยังประโยชน์ต่อผู้อื่น เหล่านี้ล้วนเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในการครองเพศบรรพชิต อันประกอบด้วยลักษณะทั้ง 3 ดังกล่าว และผลักดันให้บุคคลเหล่านี้สามารถครองสมณเพศอยู่ได้ จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จึงเปรียบเสมือนจิตวิญญาณตามการให้ความหมายของพระภิกษุอาพาธ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“สิ่งที่เป็นเป้าหมาย ก็คือนี้แหละ การรักษา กาย วาจา ใจ 3 อย่าง ให้ถึงความบริสุทธิ์ ให้ถึงความพร้อมบริสุทธิ์ที่สุดที่ตัวเองจะทำได้ อันนี้คือเป้าหมาย หรือถ้าจะพูดให้สูงสุด ก็คือ พระนิพพาน” (Id01010425-28)

“เป้าหมายไม่มีอะไรมาก ไม่เหมือนโยม เพราะโยมเขามีภาระมาก ต้องเลี้ยงครอบครัว ถ้าทำงานทำการไม่ได้ก็ลำบาก แต่พระบวชเรามีเป้าหมายอย่างเดียวคือ อารังพระศาสนา สืบทอดศาสนา” (Id04010425-28)

“เริ่มต้นที่การศึกษา คือ ตั้งใจให้ได้ว่าจะศึกษาให้ได้ทั้งคตฺติโลก คตฺติธรรม แต่มันยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง คือ ปริญญาเอก ส่วนคตฺติธรรม นักธรรมก็ได้แค่แก่นักธรรมเอก เปรียญ 6 ประโยค เพื่ออะไร เพื่อจะได้ทำประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนเองและคนอื่น” (Id07020329 - 30 , Id07020401-02)

4. จิตและดวงวิญญาณ พระภิกษุอาพาธให้ความหมายของจิตวิญญาณว่า คือ จิตและดวงวิญญาณ จิตวิญญาณตามความหมายนี้ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ 1) จิตและดวงวิญญาณที่ออกจากร่าง 2) วิญญาณที่รอการจุติ และ 3) วิญญาณที่เป็นไปตามแรงกรรม ความหมายของจิตวิญญาณตามแก่นสาระนี้ มีความแตกต่างจาก 3 แก่นสาระที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ เป็นการให้ความหมายที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณ คือ จิตและวิญญาณซึ่งเป็นสิ่งที่เปราะบางประกอบของการมีชีวิตหรือมิตินึ่งหนึ่งของการมีชีวิต และเมื่อมนุษย์เสียชีวิต

หรือหมดลมหายใจ อันเป็นการแตกดับของมหาภูตรูป 4 ซึ่งได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ แต่จิตและวิญญาณยังคงอยู่เพื่อรอการจุติ การถึงแก่ความตายจึงเป็นการสูญสลายแต่เพียงรูปนาม หากแต่จิตและวิญญาณไม่ได้ตายหรือสูญสลายไปด้วย จิตและวิญญาณจึงต้องท่องเที่ยวในโลกลหลังความตาย เพื่อหาที่เกาะเกี่ยวใหม่หรือรอการเกิดใหม่ โดยมีกรรมเป็นตัวกำหนด และนำไปเกิดใหม่ ตามกรรมที่บุคคลนั้นๆ ได้กระทำมาแต่อดีต ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“ก็คือจิตวิญญาณนี้แหละ คือจิตที่มันออกไปแล้ว จิตมันไม่ตาย เมื่อมันไม่ตายมันออกจากร่างหนึ่งก็ต้องไปหา เขาเรียกว่ามันไม่มีที่อยู่ ไม่มีร่างกายเป็นที่อยู่ ฉะนั้นจิตมีหน้าที่ท่องเที่ยวไป” (Id02010304-07)

“ทางพุทธเขาบอกว่าเป็นจิตวิญญาณที่มัน....ภาษาบาลีเขาเรียกว่า “ปฏิสนธิจิต” พอมันออกไปแล้ว มันไปหากพใหม่ เกิดใหม่ไปเรื่อยๆ หาปฏิสนธิไปเรื่อยๆ นี่เป็นอย่างนี้ เรื่องความหมายนะ” (Id02010208-12)

“เหมือนกันจิตวิญญาณกับดวงวิญญาณ บางที่เราใช้คำว่าสัมภเวสี คือมันจะล่องลอยไปหาที่อยู่ที่เกิด” (Id10020925-26)

“จิตวิญญาณในทางพุทธ หมายถึง ปฏิสนธิจิต ที่มันออกจากร่างเราไปแล้ว มันออกไป มันไปยังใจไปตามบุญตามกรรม ตัวที่ส่งไปคือกรรม เพราะพุทธศาสนาเชื่อในกฎแห่งกรรมมา ข้ามกรรมไม่ได้ พุทธศาสนานี้ กิริยาถึงมาโยงกับกรรม จะไปดี มาดีมันขึ้นอยู่กับกรรม เป็นตัวที่จะนำไปดีชั่ว ถ้าเขาอยู่ในฐานะที่ทำความดีไว้ เขาก็จะไปสู่สุคติ ไม่ดีก็ไปทุคติ มันพาไป กรรมพาไป เคยได้ยินมั๊ย กรรมนำสัตว์มาเกิดกรรมเป็นของตนเอง” (Id02010512-20)

5. จิตและวิญญาณในชั้น 5 จิตวิญญาณในความหมายสุดท้ายที่พระภิกษุอาพาธให้ความหมายไว้คือ จิตและวิญญาณในชั้น 5 ตามความหมายนี้ จิตวิญญาณประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ 1) จิตที่รับรู้และวิญญาณที่รู้แจ้งอารมณ์ และ 2) วิญญาณ 6 การให้ความหมายดัง

กล่าวสะท้อนให้เห็นการแยกจิตวิญญาณออกเป็นสองคำ คือ จิตและวิญญาณ โดยคำว่าจิต หมายถึง การรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ในขณะที่คำว่าวิญญาณ หมายถึง วิญญาณอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งในชั้น 5 วิญญาณในความหมายนี้ จึงหมายถึง การรู้แจ้งทางอารมณ์ที่มากระทบก่อเกิดเป็นวิญญาณ 6 ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และ มโนวิญญาณ ซึ่งวิญญาณดังกล่าวมีการเกิดและดับอย่างนับครั้งไม่ถ้วนในแต่ละช่วงวัน

“จิตก็คือธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ จิตที่เป็นกลางๆ คือ ยังไม่รับรู้กุศล อกุศล เพียงแต่รับรู้อารมณ์เฉยๆ คือรับรู้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ส่วนวิญญาณคือการรู้แจ้งในชั้น 5 นี้วิญญาณ คือการรู้แจ้ง รู้แจ้งอะไร รู้แจ้งใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร แต่ว่าจิตนี้เพียงรับรู้อารมณ์” (Id07020618-22)

“คำว่าจิตวิญญาณนี้ในพระพุทธศาสนานี้ ก็ถือว่าวิญญาณมีใหม่ วิญญาณมี แต่ไม่ใช่วิญญาณเป็นผีหลอกคน วิญญาณในที่นี้หมายถึง วิญญาณ 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตัวนี้เป็นวิญญาณหมด จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ นี่แหละวิญญาณ 6 ไม่ใช่ตายแล้วเป็นสัมภเวสีล่องลอยไป ไม่ใช่เนะ เขาสอนผิด” (Id08020618-23)

ประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณขณะอาพาธ จากการศึกษา พบว่าประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ประกอบด้วย 2 แก่นสาระ ดังนี้

1. ความต้องการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธ พระภิกษุอาพาธสะท้อนประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณว่า ต้องการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธ ความต้องการด้านจิตวิญญาณตามนัยนี้ ประกอบด้วย ความต้องการ 2 ลักษณะ คือ 1) ทำจิตให้สงบ โดยผ่านกระบวนการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธ เป็นต้นว่า การภาวนาสมาธิ การบริกรรมพุทโธ จนกระทั่งจิตมีความสงบ และยอมรับความเจ็บอาพาธในฐานะที่เป็นกระบวนการตามธรรมชาติของชีวิต เมื่อยอมรับได้เช่นนั้น ความ

วิตกกังวล ความตื่นตระหนก จากการเจ็บอาพาธที่ไม่บังเกิด และ 2) สร้างบุญ สร้างกุศล เป็นความต้องการด้านจิตวิญญาณที่สอดรับการให้ความหมายของจิตวิญญาณที่มีความเกี่ยวข้องกับวิญญาณที่เกิดขึ้นใหม่ตามแรงกรรมสะท้อนให้เห็นจากความต้องการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธด้วยการ “สร้างบุญ สร้างกุศล” ผ่านการภาวนาสมาธิ การปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ และการทำบุญ ด้วยหวังว่าบุญกุศลที่ประกอบสร้างจะหนุนนำให้ตนไปสู่ภพภูมิที่ดี ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“เจ็บป่วยหนักๆทำยังไงให้จิตสงบ ทำยังไงเราจะไม่กังวลกับโรคภัยไข้เจ็บ การภาวนาตัวนี้สำคัญมาก จะต้องเห็นจริงในเรื่องของเกิด แก่ เจ็บ ตาย คือการภาวนาให้จิตมันยอมรับนี่คือเรื่องจริง นี่คือการยอมรับนี่คือเราป่วยจริงๆ ไม่ใช่เรื่องอะไรที่เราถนัดถื่นกัน ไม่ใช่อะไรที่บังเอิญ มันเป็นเรื่องจริง เกิด แก่ แล้วก็เจ็บแล้วนะ เราก็ภาวนาให้ตรงนี้เกิดขึ้นมา เจ็บไข้ได้ป่วยมันเป็นเรื่องจริง ต่อไปก็ตายจริงๆ คือให้ทั้งกายทั้งจิตยอมรับตรงนี้ มันจะนิ่ง มันจะไม่กระวนกระวาย ทุรนทุราย” (Id05010805-11)

“ของพระส่วนใหญ่จากประสบการณ์ของหลวงปู่ ช่วงที่อยู่โรงพยาบาลก็ต้องสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมบ้าง ซึ่งตรงนี้ก็ถือว่าเป็นการทำบุญ สะสมบุญเหมือนกัน” (Id07020918-21)

“ก็มีอยู่ พระก็มีอยู่ คือต้องการอยากจะทำบุญ อย่างพระป่วยก็ต้องการทำบุญ ทำบุญวันเกิด สะสมบารมีเอาไว้” (Id07020830-32)

“โยมนี่ต้องการพระนะ เพราะว่าเป็นผู้นำจิตวิญญาณไข่ม้อยละ เป็นผู้บอกทางบุญ โยมเอ๊ย.....เจ้าเป็นอย่างงั้นอย่างงี้ได้ เจ้าต้องตัดบาตร ต้องกรวดน้ำ เจ้ายังมีกรรมอยู่ กรรมเจ้าก็จะเบาบางลงไป ส่วนพระเขาให้ภาวนาเอา ภาวนาแล้วก็พิจารณา มีสติ นั่งกรรมฐาน ดูจิตเจ้าของ ดูใจเจ้าของ พิจารณาร่างกายให้เข้าใจว่ามันต้องมีการเสื่อมสลาย จะไปยึดไปติดอะไรกับมัน” (Id04010802-09)

2. ความต้องการที่พึ่งทางใจ พระภิกษุอาพาธสะท้อนประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณ

ในลักษณะต้องการที่พึ่งทางใจ ซึ่ง ประกอบด้วยความต้องการ 3 ลักษณะ คือ 1) พึ่งพระรัตนตรัย 2) พึ่งบุญ พึ่งศีล และ 3) พึ่งญาติ พึ่งโยม ความต้องการดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับการให้ความหมายของจิตวิญญาณ ในฐานะสิ่งที่เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เนื่องจากการอาพาธมิได้ส่งผลกระทบต่อเพียงเฉพาะร่างกายเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจและจิตวิญญาณด้วย การมีที่พึ่งทางใจเปรียบประดุจพลังและกำลังใจในการต่อสู้กับการเจ็บอาพาธที่ดำเนินอยู่ ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นในลักษณะของการน้อมรำลึกถึงบุญคุณของพระรัตนตรัย บุญและศีลที่ตนเองปฏิบัติ ตลอดจนการพึ่งคุณงามความดีที่เคยสร้างไว้ ด้วยหวังว่าจะส่งผลให้หายจากการอาพาธหรือแม้หากจะต้องตาย คุณงามความดีดังกล่าวจะส่งผลให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี

“มีห้องพระมาทำบุญ ญาติก็ได้ทำบุญ พระก็ได้สวดมนต์แผ่เมตตา แต่คนป่วยนี้สวดยากอยู่หรอก แต่ว่าอธิษฐานมีอยู่ พระอาจารย์ก็สวดมนต์อธิษฐานคิดว่าพระทุกรูป พระอาจารย์คิดว่าต้องมีอธิษฐาน ขอบุญคุณพุทธะ ธรรมะ สังฆะ คัมภีร์ ครอง ต้องอธิษฐานจิตอยู่แล้วละ เพราะว่าเรามาอยู่อย่างนี้ก็ต้องการที่พึ่งทางใจ พึ่งทางใจด้วย พึ่งหมอดูด้วย พึ่งทางกาย พึ่งทางใจด้วย มันต้องไปด้วยกัน เพราะกายกับใจมันแยกกันไม่ได้โดยเด็ดขาด ถ้าแยกกันก็หมายถึงว่าตาย แยกกันเมื่อไหร่ตายเมื่อไหร่เลย” (Id02011808-17)

“เออ.....เขาอยู่เพื่อลูกเพื่อเมียมันเป็นกำลังใจของเขา พระวาสนะ เพราะเขาต้องมีคนเอากำลังใจ ถ้าไม่มีกำลังใจนี้ทรุดเลย ไม่เหมือนพระสงฆ์ต้องอาศัยพึ่งธรรม พึ่งศีล เป็นพลัง เป็นกำลังใจ” (Id03010604-07)

“อ้อ.....ก็เป็นที่พึ่ง ก็นึกถึงว่า เราพึ่งความดีที่เราได้กระทำความแล้ว ก็อธิษฐานอยู่ในใจว่าขอให้ความดีเป็นที่พึ่ง ไม่ถึงคราวก็ขออย่าให้ได้ไป” (Id07020425-27)

“นึกถึงธรรมชาตินะลูก เมื่อเรามีชีวิตจนปานนี้ เราเคยสร้างคุณงามความดีมามากไหม ถ้าเราทำความดีมากๆ ถึงเราตายก็คงได้อยู่ในที่ที่ดี ซึ่งแตก

ต่างจากโยม คิดนะถ้าเราปฏิบัติดี เราปฏิบัติดีมานานมาก ถึงแม้เราจะตายเราก็ได้อยู่ที่ดี” (Id06020615-17)

“อาตมาก็ตอบว่าอยากให้คนมาเยี่ยม อยากให้พี่สาวมาเยี่ยม แต่ก็นึกถึงภาระของเขา มีเหตุผลที่เข้ามาแทรกซ้อนว่า อย่าไปปรกวนเขาเลย เจ็บนิดหน่อย เต็มวัยก็หายแล้ว ไม่ต้องไปบอกคนนั้นคนนี้” (Id10021101-04)

การอภิปรายผล

1. ความหมายของจิตวิญญาณ จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงการให้ความหมายของจิตวิญญาณตามประสบการณ์ของพระภิกษุอาพาธ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับความหมายโดยทั่วไปอยู่ 2 แก่นสาระ คือ สิ่งที่เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่าในความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะมีภูมิหลังหรือวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างใด แต่มีสำนึกร่วมของจิตวิญญาณบางอย่างเหมือนกัน กล่าวคือ เมื่อเกิดภาวะวิกฤตในชีวิต มนุษย์ต้องการสิ่งที่เป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อเป็นกำลังใจที่ช่วยให้สามารถก้าวข้ามอุปสรรคและความยุ่งยากในชีวิตได้^{10,18,19} การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต เป็นเสมือนแรงผลักดันให้สามารถดำรงอยู่บนโลกนี้ได้ โดยปราศจากความทุกข์ทรมานด้านจิตวิญญาณ^{3,19,20,21} จุดมุ่งหมายสูงสุดของผู้ให้ข้อมูลโดยส่วนใหญ่คือการหลุดพ้น ซึ่งหมายถึงการก้าวเข้าสู่ปริมณฑลแห่งแดนพระนิพพาน จุดมุ่งหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอิทธิพลจากคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ การดับกิเลส กรรม และวิบากจนไม่เหลือจะเป็นหนทางนำไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งเรียกว่านิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาซึ่งมรรคาคณะจะนำไปสู่นิพพาน คือ มรรคมีองค์ 8 นั้นเอง^{22,23}

การให้ความหมายของจิตวิญญาณในลักษณะจิตที่เป็นปัญญา จิตและดวงวิญญาณ จิตและดวงวิญญาณในชั้น 5 เป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายโดยทั่วไปที่เคยมีการศึกษามา ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตจนเกิดปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันต่อสภาวะของสิ่งทั้งปวง รู้เท่าทันทุกข์ และรู้หนทางแห่งการ

ดับทุกข์ ตลอดจนการมองส่วนประกอบต่างๆ ของมนุษย์ในรูปชั้น 5²³ แต่อย่างไรก็ตามการให้ความหมายของจิตวิญญาณในลักษณะของดวงวิญญาณที่ล่องลอย รอการจุติหรือสัมภเวสีนั้น สะท้อนให้เห็นอิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่แนบแน่นกับสังคมไทย²⁴ และอาจส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อ ความคิดของพระภิกษุบางรูป แม้ว่าจะอุปสมบทเข้าสู่ไตร่ตรองแห่งพระพุทธศาสนาแล้วก็ตาม

2. ความต้องการด้านจิตวิญญาณ จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นประสบการณ์ความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ในลักษณะของความต้องการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธและความต้องการที่พึงทางใจ ทั้งนี้เนื่องจากว่าในภาวะเจ็บป่วยอาจส่งผลกระทบต่อให้บุคคลเกิดความเครียด ความกลัว ตลอดจนความวิตกกังวลได้²⁵ และหากมองพระภิกษุด้วยมุมมองของความเป็นบุคคล ย่อมได้รับผลกระทบจากความเจ็บป่วยดังกล่าว การปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธด้วยการบริหารจัดการ เป็นต้นว่า การภาวนา การสวดมนต์ และอื่น ๆ สามารถลดความตึงเครียดที่เกิดขึ้นกับร่างกายและจิตใจก่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีความสุขในทุกสถานการณ์²⁶ การสร้างบุญสร้างกุศล ผ่านการปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งพุทธ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในกฎแห่งกรรม หากกระทำความดีย่อมส่งผลในทางที่ดี ทั้งในปัจจุบันและอนาคต หากกระทำความชั่วย่อมส่งผลในทางที่ไม่ดีเช่นเดียวกัน^{27,28}

ด้านความต้องการที่พึงทางใจ อธิบายได้ว่า ในภาวะเจ็บป่วย บุคคลต้องการสิ่งที่เป็นที่พึ่งทางใจ เพื่อใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือเป็นกำลังใจที่ช่วยให้เกิดพลังในการก้าวข้ามความเจ็บป่วย ตลอดจนความยุ่งยากต่างๆ ในชีวิตได้^{10,18,19} การพึ่งพระรัตนตรัย พึ่งบุญ พึ่งศีล และพึ่งคุณงามความดี สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด เนื่องจากพระพุทธศาสนากล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า กรรมสามารถส่งผลทั้งจากอดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ²⁷ บุญ ศีล และคุณงามความดีคือการประกอบสร้างกรรมดี ที่สามารถหนุนนำไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้นได้ หากถึงแก่ความตาย

ข้อเสนอแนะ**1. ด้านปฏิบัติการพยาบาล**

ควรมีการประเมินความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธทุกรูปที่เข้ารับการรักษา เพื่อให้สามารถให้การพยาบาลที่สอดคล้องกับความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ตลอดจนการจัดสถานที่ในหอผู้ป่วยที่เอื้อต่อการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณในพระภิกษุอาพาธให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ด้านการศึกษา

ควรมีการสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธทั้งในด้านความหมายและความต้องการในหลักสูตรการเรียนการสอน

3. ด้านบริหาร

ผู้บริหารควรปฐมนิเทศหรือจัดอบรมแก่บุคลากรที่เข้าปฏิบัติงานเกี่ยวกับการดูแลมิติจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธเพื่อให้เข้าใจในแนวคิดการดูแลมิติจิตวิญญาณในพระภิกษุอาพาธ

4. ด้านการวิจัย

ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินความต้องการด้านจิตวิญญาณของพระภิกษุอาพาธ ตลอดจนการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลด้านจิตวิญญาณที่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุอาพาธ

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. บำเพ็ญจิต แสงชาติ ที่ให้ความกรุณาให้ข้อเสนอแนะรวมทั้งข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ยิ่งในทุกขั้นตอนของการวิจัย กราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าทุกรูป ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล และขอบขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ทุนสนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- สายพิน เกษมกิจวัฒนา. ภาวะเหนือตนเอง : แนวคิดด้านจิตวิญญาณ. วารสารพยาบาลศาสตร์ 2539 ; 14 (1) : 4 - 7.
- Narayanassamy A, Clissett P, Parumal L, Thompson D, Annassamy S, Edge R. Responses to the spiritual need of older people. J Adv Nurs 2004 ; 48 (1) : 6 -16.
- ทัศนบุญทอง. มโนมิตีของการพยาบาลแบบองค์รวม. ใน : การประชุมวิชาการคณะพยาบาลศาสตร์ ครั้งที่ 1 เรื่อง มโนมิตีการพยาบาลแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ : [ม.ป.พ.] ; 2531. หน้า 1 - 7.
- อวยพร ตันมุษยกุล. การตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณโดยใช้กระบวนการพยาบาล. ใน : อรุณทิพย์ วีระฉัตร (บรรณาธิการ). การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์ ; 2533. หน้า 36-47.
- พัชนี สมกำลัง เพ็ญศรี ดำรงภคภากร. การใช้หลักการคัมภีร์ศาสนาเพื่อการดูแลจิตวิญญาณตามบริบทสังคมวัฒนธรรมตะวันตก. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2554 ; 34(4) : 93-101.
- พัชนี สมกำลัง ชนาธิป สันติวงศ์. การพยาบาลตามความเชื่อของคริสเตียน. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2551; 31(2): 59-65.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. จิตวิญญาณกับสุขภาพ. ใน : โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นงลักษณ์ ตรงศีลสัตย์, พจน์ กริไรรวรรณ (บรรณาธิการ). มิติสุขภาพ : กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อสร้างสังคมแห่งสุขภาวะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ; 2547. หน้า 46-69.
- Coyle J. Spirituality and health : towards a framework for exploring the relationship between spirituality and health. J Adv Nurs 2002 ; 37(6) : 589 - 97.
- Villagomez L.R. Mending broken hearts : The role of spirituality in cardiac illness : A research synthesis, 1991 - 2004. Holist Nurs Pract 2006; 20 (4) :169 - 86.
- ทัศนีย์ ทองประทีป. จิตวิญญาณ : มิติหนึ่งของการพยาบาล. กรุงเทพฯ : วี พรินท์; 2552.

11. Meraviglia S. Critical analysis of spiritual and its empirical indicator : Prayer and meaning in life. *J Holist Nurs* 1999 ; 17(1) : 18-33.
12. พัทธนี สมกำลัง ดัชนี สุวรรณคม. การปฏิบัติการพยาบาลเพื่อความสุขทางจิตวิญญาณในผู้ป่วยระยะสุดท้าย. *วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ* 2552; 32(2): 98-110.
13. พัทธนี สมกำลัง และคณะ. ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขทางจิตวิญญาณกับความเหนื่อยหน่ายของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลทั่วไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น* 2551; 31(4): 58-66
14. Casarez RL, Engbreton IC, Ostwald SK. Spiritual Practice in self - management of diabetes in African - Americans. *Hoist Nurs Pract* 2010 ; 24(4) : 227-37.
15. Sessanna L, Finnell D, Jezeuski MA. Spiritual in nursing and health related literature : A concept analysis. *J Holist Nurs* 2007 ; 25 (4) : 252 - 67.
16. Diekelmann NL. Learning - as - testing : A Heideggerian hermeneutical analysis of lived experiences of students and teachers in nursing. *Adv Nurs Sci* 1992 ; 14(3) : 72 - 83. อ้างถึงใน วิณา เทียงธรรม. ปรากฏการณ์วิทยา. ใน : ประกาย วิโรจน์กุล (บรรณาธิการ). *การวิจัยทางการพยาบาล : แนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สร้างสื่อ ; 2548. หน้า 165-96.
17. Lincoln YS, Guba EG. *Naturalistic inquiry*. New-burg Park : Sage ; 1985.
18. Craven RF, Hirnle CJ. *Fundamental of nursing : human health and fuction*. 5th ed. Philadelphia Lippincott ; 2010.
19. Highfield MF. Spiritual health of oncology patients : nurse and patient perspectives. *Cancer Nurs* 1992; 15(1) : 1-8.
20. Baldacchino D, drapper P. Spiritual caping strategies : A review of the nursing interature research. *J Adv Nurs* 2001 ; 34(6) : 833-41.
21. Como JM. Spiritual practice : A literature review related to spiritual health outcomes. *Holist Nurs Pract* 2007 ; 21(5) : 224-36.
22. ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ศาสนาสำคัญของโลก. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์ ; 2551.
23. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ; 2544.
24. สนิท สมัครการ. *ความเชื่อและศาสนาในประเทศไทย : วิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์ ; 2539.
25. Relf M, Kaplow R . The concept of holism applied to critical care nursing practice . In : Morton PG , Fontaine DK, Hudark CM , Galllo BM , editors , *Critical care nursing : a holistic approach* . 3rd ed . Philladelphia : Lippincott ; 2009 . p . 3-17.
26. วิริยาชินวรโรจน์, วาริญา ภาณุตานนท์ ฒมหาสารคาม, พระมหาสมศักดิ์ จันทลีโล, สุภัทร ปัญญาทีป, บุรณ์ เกตุทัตสา. *สมาธิในพระไตรปิฎก : วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ; 2548.
27. ฉลอง พันธคำ. *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กาศสินธ์ : ประสานการพิมพ์ ; 2551.
28. เดือน คำดี. *ศาสนศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ; 2545.